

Erdey László*

Adósságválságtól a NAFTA első évtizedéig – Mexikó gazdaságfejlődésének kérdőjelei

Az 1982-es adósságválság végett vetett Mexikó csaknem negyven éven át tartó, dinamikus gazdasági növekedéssel jellemezhető fejlődési korszakának. A krízis Mexikót fejlesztési stratégiájának átgondolására és orientációjának megváltoztatására kényszerítette, kezdetét kellett vennie egy olyan fájdalmas, de szükséges folyamatnak, melynek célja egyrészt az előző évtizedekben kialakult makroökonómiai egyensúlytalanságok leépítése, másrészt az állam által irányított importhelyettesítésre alapozó fejlesztési politikától, mikroökonómiai reformok sorával, a piaci erők szabadabb érvényesülésével a gazdasági szerkezet racionalizálása felé való elmozdulás volt. Az ország az 1980-as évek első generációs reformjait követően, az 1990-es évek elmaradó második generációs reformjainak hiányában azonban nem tudta megváltoztatni azt a gazdasági és külkereskedelmi szerkezetet, amely már az „elveszett” évtized végére kialakult, és amely csak kevés növekedési impulzust tudott adni a gazdaság többi részének. A kezdeti alacsony fejlettségi szint miatt és az 1990-es években elmaradó további reformok hiányában Mexikó csak korlátozott mértékben tudta kihasználni a NAFTA-ból származó potenciális és előzetesen nagyon várt előnyöket.

Journal of Economic Literature (JEL) kód: F15, O54.

Kulcsszavak: stabilizáció, külgazdasági stratégia, liberalizáció, Mexikó, NAFTA.

Szegény Mexikó!

Túl távol az Istentől, de túl közel az USA-hoz.

Mexikói közmondás

Az 1930-as évek végén kezdődő és az 1950-es évek közepéig tartó¹, gyors növekedéssel jellemezhető korszak közel harminc éves, a gazdasági stagnációhoz közeli állapotnak vetett véget Mexikóban. A *take-off*-ot a politikai stabilizáció, illetve a második világháború kitörésével az ország természeti erőforrásai iránt megnövekedett kereslet indukálta, valamint

* Erdey László egyetemi adjunktus a Debreceni Egyetem Közgazdaságtudományi Karának Világgazdaság és Nemzetközi Kapcsolatok tanszékén. E-mail: erdeyl@delphin.unideb.hu. Köszönet illeti Csaba László professzor urat a tanulmányban kifejtett gondolatokhoz fűzött értékes megjegyzéséért.

¹ A mexikói gazdaság modern történetének korszakolásakor az egyes időszakok kezdetének és végének pontos évszáma még nagyobb távlatból is nehéz feladat, e tekintetben a szakirodalomban sincs teljes összhang. A korszakok részletes áttekintését és a liberalizáció bemutatását lásd Balassa (1983), Bueno–Poulson (1990), az OECD (1992), Ten Kate (1992), a GATT (1993), Kehoe (1995), Clavijo–Valdivieso (2000), Garrido (2002), Rames Osorio (2003), Moreno-Brid–Ros (2004), Pacheco-López–Thirlwall (2004), és Moreno-Brid–Santamaría–Rivas Valdivia (2005) tanulmányaiban, valamint a Banco de México éves jelentéseiben (Informe Anual).

az, hogy a fejlett országok iparukat a hadi termelés szolgálatába állították, belső piacaikon hiány alakult ki, melynek csökkentésére Mexikó kiterjeszthette feldolgozóiparát. Ebben az időszakban a külföldiek kezében lévő vállalatok jelentős részét kárpótlással államosították, a kormányzat számottevő összegeket fordított infrastrukturális beruházásokra, áramosításra, öntözésre és a magánberuházások ösztönzésére.

Az 1950-es évek közepétől az 1970-es évek elejéig Mexikó gyorsan növekvő, pénzügyileg stabil ország volt, alacsony inflációval. Az 1973-74-es olajválság a kormányt számottevő, az állami tulajdonban lévő olajiparból származó exportbevétel-többletbe juttatta. A közel-keleti olajdollárok európai bankokba történő kihelyezése megnövelte a nemzetközi tőkekínálatot. Az új feltételek között a mexikói kormányzat erőteljes expanziós politikát folytatott, amely jelentős költségvetési deficithez, nagy tőkebeáramláshoz és túlértékelt fizetőeszközhöz vezetett. Ezzel párhuzamosan az ország kereskedelempolitikáját erőteljes protekcionizmus jellemezte, ami korlátozta az import és az export növekedését.

Az 1980-as évek elejére a gazdaság nagyon érzékenyvé vált a nemzetközi tőkepiacok változó körülményeire és véleményére. A tőkepiac a világszerte növekvő kamatlábak és a csökkenő olajárak miatt újraértékelte Mexikóval kapcsolatos képét. Ez az átértékelés a tőke Mexikóból való kimeneküléséhez és mély gazdasági válsághoz vezetett. 1982 augusztusában a kormány bejelentette, hogy nem tud eleget tenni aktuális adósságszolgálati kötelezettségeinek; kirobbant az adósságválság.

A négy évtizedes növekedésnek hirtelen vége lett, ahogy a nemzetközi hitelezők többé nem voltak hajlandóak finanszírozni az ország rendkívül gyorsan növekvő külső adósságát. Az erre következő válság Mexikót fejlesztési stratégiájának átgondolására és orientációjának megváltoztatására kényszerítette – kezdetét kellett vennie egy olyan fájdalmas, de szükséges folyamatnak, melynek célja egyrészt az előző 10-12 évben kialakult makroökonómiai egyensúlytalanságok leépítése, másrészt az állam által irányított importhelyettesítésre alapozó fejlesztési politikától, mikroökonómiai reformok sorával, a piaci erők szabaddabb érvényesülésével a gazdasági szerkezet racionalizálása felé való elmozdulás volt.

Az elvesztegetett évtized

Azzal az örökséggel, amit a megelőző tizenkét év deficitese költségvetési és laza monetáris politikája hagyott maga után, Miguel de la Madrid (1982-1988) elnöknek kellett szembenéznie. Az infláció 1982 végére megközelítette a száz százalékot², az árrendszert emellett erősen eltorzította a közvetlen állami beavatkozás. A költségvetési hiány elérte a GDP 17 százalékát, az állami vállalatok jelentős része veszteséges volt. Az igen magas külföldi adósságszolgálatot tovább nehezítette a hazai és a külföldi magánszektor szkepticizmusa a kilábalás esélyeit illetően. Az erősen olajfüggő exportszektor krónikusan deficitese volt, a külföldi bankok nem voltak hajlandóak további hiteleket nyújtani, még a történelmileg is kiemelkedően magas kamatlábakkal jellemezhető nemzetközi környezetben sem. Az erősen védett belső piacra dolgozó ipari kapacitások termelékenységé alacsony volt, a hatékonyság hiánya minőségi problémákkal is párosult. 1982 és 1986 között a kedvezőtlen olaj-

² A közölt adatok – ahol nincs eltérő hivatkozás – a Világbank WDI Online (<http://publications.worldbank.org/WDI/>) és a CEFPE (Centro de los Estudios de las Finanzas Públicas, <http://www.cefp.gob.mx>) adatbázisából, illetve a szerző ezen adatbázisokon alapuló saját számításából származnak.

ár-alakulás miatt romlottak az ország cserearányai. A de la Madrid-féle adminisztráció helyzetét tovább súlyosbította a Mexikóvárost 1985-ben megrázó hatalmas földrengés.

Az 1983 és 1987 közötti időszakban megtett gazdaságpolitikai lépések egy ortodox³ stabilizációs csomaggá álltak össze. A kormányzat nem mondta fel a hitelek visszafizetését, azok átütemezésének érdekében tárgyalásokat kezdett a külföldi hitelezőkkel, amelyek főként bankok voltak. Az 1983-1985-ös időszakra bevezették a gazdaság azonnali átalakításának programját, a PIRE-t⁴, amely 1983-ban sokk-szerűen, 1984–1985-ben lépcsőzetesen – elsősorban három stratégiai változón keresztül – kívánta a problémákat megoldani: a) 90 százalékkal leértékelték a pezót⁵, és megszüntették a Portillo elnöksége alatt bevezetett devizaellenőrzést, b) a hatóságilag szabott árakat (főként az olajtermékekét), amelyek reálértéke az inflációval összeomlott, hozzáigazították a termelési költségekhez és a nemzetközi árakhoz, illetve c) drasztikusan csökkentették a költségvetési hiányt. A programot 3,7 milliárd dolláros kölcsönrel az IMF is támogatta. Az ár-bér spirál megfékezésének érdekében a minimálbéreket és a közszférában dolgozók bérét is a várt inflációhoz kötötték a múltbeli árszínvonal-változás helyett, hogy megakadályozzák a munkaerővel kapcsolatos költségek automatikus emelkedését. Bezártak több kisebb, veszteséges állami vállalatot, emelték az adókat. A PIRE azonban nem érte el maradéktalanul célját.

A kibocsátás növekedése jelentősen elmaradt a tervezettől, míg az infláció jócskán meghaladta azt. Az időszak leginkább biztató jelei a külső egyensúly terén mutatkoztak: a reáeffektív árfolyam visszaesése miatt a kivitel (ezen belül a nemolaj-export) dinamikusabban növekedett, az összehúzóó kereslet miatt csökkenő importtal együtt a kereskedelmi mérleg hiánya jelentős többletbe fordult át, amire 1977 óta nem volt példa. Ebben az is szerepet játszott, hogy az ország az 1982-es leértékelés után gyorsan hátat fordított a korábbi külkereskedelmi liberalizációnak. Emelték a vámokat és az import száz százalékát engedélykötelessé tették, és csak 1984-ben csökkentették újra, a teljes import 83,5 százalékára⁶. A tőkebefektetések liberalizációjában is megfigyelhető némi előrelépés: 1984 februárjában néhány tőke- vagy technológiaintenzív, illetve magasabb exportpotenciálú ágazatban engedélyezték a többségi vagy akár száz százalékban külföldi tulajdonban lévő vállalatok alapítását.

A külső teher a pozitív folyófizetésimerleg-egyenleggel, az IMF hitelével és a tartozások újraütemezésével, legalábbis átmenetileg, csökkent. Mindezek hatására a kormányzat csökkentette a PIRE által meghirdetett fiskális szigorot. Amikor a GDP-arányos költségvetési deficit újra növekedésnek indult, illetve az IMF-program lejárt, a pénzügyi piacon a pánik jelei mutatkoztak, a pezó leértékelődése felgyorsult, a tőkemenekítés folytatódott, a nemzetközi tartalékok pedig csökkentek. 1985 közepétől az infláció újra felgyorsult és nyilvánvalóvá vált, hogy a PIRE céljai nem teljesülnek. A Mexikóvárost 1985 szeptemberében megrázó földrengés, illetve az olajáraknak az év végétől elkezdődő, 1986-

³ Az ortodox stabilizáció szigorú fiskális politikával, fix árfolyamrendszerrel és általában feszes monetáris politikával jár együtt, míg a heterodox (több doktrínából származó) stabilizációs csomagok időleges jövedelempolitikai intézkedésekkel támogatják meg az elsősorban az IMF által szorgalmazott, a megszorítások szerepét erőteljesen hangsúlyozó ortodox lépéseket.

⁴ Programa Inmediato de Reorganización Económica

⁵ 1982 augusztusától kettős – hivatalos és szabad – árfolyam volt érvényben: a hivatalos (preferenciális) árfolyamon zajlott az engedélyezett nemzetközi árukereskedelem, illetve a korábban felvett hitelek adósságszolgálatá.

⁶ Clavijo–Valdivieso (2000:16). Ez az igen óvatos liberalizáció valamivel több, mint 3500 olyan terméket érintett csupán, amelyek nem volt számottevő hazai termelése (Ten Kate, 1992:663).

ra több mint 50 százalékot elérő zuhanása⁷ tovább nehezítette a helyzetet: a kieső külföldi-fizetőeszköz-bevétel elérte a GDP négy százalékát, 8 milliárd dollárt, ami az állami bevételek körülbelül 13 százalékának felelt meg (OECD 1992:31). A kudarccal a külső okok mellett főként az elmaradó, vagy csak nagyon óvatosan alkalmazott reformoknak volt tulajdonítható, ezek közül is az átfogó külkereskedelmi liberalizáció és a privatizáció hiányának. Nyilvánvalóvá vált, hogy előrelépés csak ezen reformlépések megtételétől, az exportalap diverzifikálásától, így többek között attól várható, ha sikerül csökkenteni a fizetési mérleg függőségét az olajbevételektől. A protekcionista gazdaságpolitika, amely megszilárdította az alacsony hatékonyságú termelési szerkezetet, az állam kontraproduktív beavatkozása a gazdaság működésébe és a külföldi működőtőke beáramlásával szembeni irracionális tartózkodás belülről és kívülről is tarthatatlanná vált.

Az olajárak csökkenése miatt bekövetkező cserearány-romlás elkerülhetetlenné tette a reálleffektív árfolyam lefelé történő módosulását, a hatóságok 1986-ban engedték, hogy a pezó jóval a hazai inflációt meghaladó ütemben leértékelődjék. A fiskális politikát az 1985-ös lazítást követően újra megszigorították, emelték a belpiaci olajárakat, illetve a nem olajból származó bevételeket, visszafogták a tőkekiadásokat. A leértékelődés hatására elsza- badultak az importárak, gyorsult, száz százalék fölé emelkedett az infláció, csökkentek a reáljövedelmek és a kibocsátás. A fiskális deficitnek a bankrendszerrel felvett mesterségesen alacsony kamatlábú hitelekkel történő finanszírozása a betéti oldalon negatív reálkamatlábakhoz és gyors pénzügyi dezintermediációhoz⁸ vezetett.

Az adósságszolgálat – az 1982 óta tartó folyamatos átütemezések ellenére – újra megnehezedett. Úgy tűnt, a megoldást majd a magánbankok közreműködésével bevezetett Baker-terv hozza, amelynek segélycsomagjából 15 ország, köztük elsőként Mexikó részesedhetett. A program lényege az volt, hogy – az adósság jövőbeni sikeres visszafizetésének érdekében – az adós országban ne csak a megfelelő adósságszolgálatot, hanem a fenntartható növekedést is biztosítsa. 1986-ban a tárgyalások eredményre vezettek. Mexikó az újabb átütemezés és a szerződéses kamatlábak csökkentése mellett, a külső feltételek későbbi változásától is függően, 12 milliárd dolláros forráshoz jutott.

A támogatás lehetővé tette, hogy a hatóságok a rövid távú fizetésimérleg-problémák helyett a növekedési és az inflációs gondok megoldásán fáradozzanak. 1987-ben a növekedés beindult, és a folyó fizetési mérleg egyenlege is rendkívül kedvező módon alakult, azonban az inflációcsökkentés sikertelen maradt, amit a magas szinten stabilizálódó nominális kamatlábak is jeleztek. A magas infláció, az inflációs várakozások és a nominális leértékelődés egymás gerjesztőivé váltak, az ördögi kört valahol meg kellett törni. Felerősödött a hatékony beavatkozás kényszere. 1987 októberében, amikor az egész világon végigfutó tőzsdeválság az értékpapírpiaci árak jelentős eséséhez vezetve Mexikóba is begyűrűzött, a bizalom megint elfogyott, és ez tömeges tőkemenekítésben nyilvánult meg. Októberben és novemberben az ellenőrzött és a szabad árfolyam is óriási leértékelődést szenvedett el. A pezó elleni támadás meglepő volt, hiszen az ország minden korábbi meghaladó mértékű nemzetközi tartalékokkal rendelkezett, és úgy tűnt, hogy a strukturális reformok is a megfelelő irányban haladnak. A döntéshozók a bizalomhiány legfőbb okát a magas inflációban látták.

⁷ GATT (1993:17)

⁸ A dezintermediáció azt jelenti, hogy a források allokációja során a gazdasági szereplők, azaz a megtakarítók és a beruházók a pénzügyi közvetítő intézmények megkerülésével, közvetlenül kerülnek kapcsolatba egymással.

Az 1985 és 1987 közötti időszakot tehát a felgyorsuló infláció és a gazdasági kibocsátás csökkenése jellemezte, azonban ebben a periódusban Mexikó olyan reformlépések sorozatába kezdett, amelyek megalapozták az 1987 és 1993 közötti prosperitást. Az 1985 júliusában induló külkereskedelmi nyitás – amelyet *Ten Kate és de Mateo (1989)* az import-helyettesítő iparosítás stratégiájával való végleges szakításként jellemzett – kiemelkedő jelentőségű volt. A liberalizációs impulzus egyszerre származott belülről – abból a hitből fakadva, hogy a kereskedelmi és pénzügyi nyitás lehet a növekedés új motorja – és kívülről, az IMF-től és a Világbanktól, amelyek a gazdaság nyitottabbá tételét szabták a további finanszírozás feltételéül. Az 1985-1987-es program, a fejlődő országok korabeli reformjaival összevetve, a legátfogóbbak közé tartozott.

A mexikói importrezsim hagyományosan három fő eszközre támaszkodott (*Ten Kate, 1992:662*): a) az értékvámokból felépülő vámtarifára, valamint az azt kiegészítő b) hivatalos minimális árakra, melyeket a vámérték megállapításakor kellett figyelembe venni, illetve c) a kontingensek és importengedélyek formáját öltő mennyiségi korlátozásokra. Az importvámok nagysága nulla és száz százalék között szóródott, a Latin Amerikai Integrációs Társulás (ALADI)⁹ tagállamaiból származó termékek, az ideiglenes behozatal és az ágazati fejlesztési tervek keretében importált árucikkek vámpreferenciákban részesültek. A hivatalos referenciaárak hatása változó volt, nagyobb leértékelések után tulajdonképpen nem működtek, egyéb időszakokban pedig, mivel magasabbak voltak, mint a piaci tranzakciók során kialakuló árak, számottevő módon felerősítették a vámok hatását. A protekcionizmus mexikói eszköztárának leginkább korlátozó hatású elemét a mennyiségi korlátozások jelentették, amelyeket nem sokkal a második világháború után vezettek be. 1982 szeptemberében érték el tetőpontjukat, amikor az import száz százaléka engedélykötelessé vált. 1983-ban kisebb mértékben csökkentették a vámokat és a vámdiszperziót, 1984-ben pedig az importengedély-köteles termékek arányát 100-ról 83 százalékra. A folyamat 1985-ben gyorsult fel. Áprilisban Mexikó kétoldalú, a szubvenciók és kiegyenlítő vámok alkalmazását szabályozó megállapodást kötött az Egyesült Államokkal, melyvel – vállalva bizonyos exportszubvenciók csökkentését vagy megszüntetését – e területen GATT-konformmá tette kereskedelempolitikai gyakorlatát. Július és december között az engedélyköteles termékek aránya 35,1 százalékra csökkent (*lásd az 1. táblázatot*). Az 1970-es évek végének sikertelen és nem is igazán elszánt nyitási kísérletével szemben, amikor elsőként a fogyasztási cikkek importját liberalizálták, az engedélykötelezettség eltörlése 1985-ben – a fokozatosság jegyében, ami egyébként a stabilizációt támogató pénzügyi intézmények kritikáját is kiváltotta – szinte kizárólagosan a közbülső és a tőkejavak körében történt meg. Az 1. táblázat arra is rámutat, hogy 1985 végén még mindig a hazai termelés csaknem felét (47,1%) védte ez az adminisztratív eszköz¹⁰. A protekcionizmus csökkenő szintjét némileg ellensúlyozandó kissé emelkedtek a vámok és – nagyobb mértékben – a hivatalos referenciaárak. Az import felgyorsulásának mégsem ez szabott gátat, hanem a

⁹ Asociación Latinoamericana de Integración

¹⁰ A leginkább preferált ágazatok, amelyekben az engedélykötelezettség még mindig több mint a hazai termelés felét lefedte, az élelmiszerek, italok és dohánytermékek, a ruházat és cipő, az olaj és gáz, olajfinomítás és az autóipar voltak.

20 százalékos leértékelés¹¹: a behozatal 1985-ben stabil maradt, a rákövetkező évben még csökkent is.

1986-ban két tényező is kedvező hatást gyakorolt a további liberalizációra. A pezó leértékelésének mértéke folyamatosan meghaladta a hazai inflációt, a reálárfolyam felértékelődése így az olajárak összeomlása ellenére is a kereskedelmi mérleg javuló egyenlegéhez vezetett. A másik ilyen hatást a GATT-hoz való augusztusi csatlakozás jelentette: amellett, hogy óriási szimbolikus jelentősége volt – Mexikó kimutatta, hogy visszafordíthatatlanul elkötelezett lett a liberálisabb külkereskedelem mellett, növelve a gazdaságpolitika hitelességét –, konkrét kereskedelempolitikai lépésekkel is együtt járt. A száz százalékos vámp plafont 45 százalékosra csökkentették, csaknem három százalékkal csökkent az átlagos vámtarifa, valamint megkezdődött a hivatalos referenciaárak rendszerének fokozatos felszámolása.

Az exportvámok, az olajipar kivételével, alacsonyok voltak. A feldolgozóiparban 1987-től kezdve csak bizonyos hús-, tej- és egyéb élelmiszeripari termékekre, illetve a cukorra volt érvényben ilyen jellegű intézkedés, két százaléknál alacsonyabb mértékben¹². Ugyanezen a területeken, illetve a kohászatban és a fémgyártásban találkozhatunk leginkább az exportengedély-kötelezettséggel is (*Moreno-Brid, 1999:17*). Az exportösztönző programok hasonlóak voltak az importhelyettesítő iparosításkorszakában alkalmazottakhoz: elsősorban az autó-, a számítógép- és a gyógyszergyártásban alkalmazták őket, és szinte kizárólag a jelentős tőkeerővel rendelkező, kiemelkedő exportképességű vállalatok esélyeit javították.

A pezó leértékelése azonban, ahogy azt már korábban említettem, import oldalon erős inflációs nyomást gerjesztett¹³, így 1987-ben csökkentették a leértékelés ütemét, ami reálfelértékelődéshez vezetett.

Hiába folytatódott az ambiciózus liberalizáció – a vámp plafon 20, az átlagos importvám 10 százalékra csökkentésével, az engedélykötelezettségnek a hazai termelés 25,4¹⁴, a referenciaáraknak a 0,6 százaléka való visszaszorításával –, önmagában nem volt képes kihúzni a mexikói gazdaságot az újra elmélyülő válságból.

Az év végére Mexikónak újabb külső pénzügyi segítségre lett szüksége, amit ismét a Bretton Woods-i intézményektől kapott meg, azzal a feltétellel, hogy további lépéseket tesz a közszféra pénzügyi helyzetének megszilárdítására, az infláció csökkentésére és folytatja a külkereskedelmi liberalizációt.

Társadalmi kiegyezés, adósságkönnyítés és a növekedés újraindulása – a heterodox stabilizációs program

Az ortodox stabilizáció nem tudta visszaállítani a gazdaság szereplőinek a kormányzatba vetett bizalmát, és képtelen volt az infláció megfékezésére is, annak ellenére, hogy több

¹¹ „A mexikói kereskedelempolitika történetében először liberalizálták akkor az importrezsimet, amikor a fizetési mérleg egyensúlyhiányban volt. Ahelyett, hogy további importkorlátozásokat vezettek volna be (ami hasonló múltbeli esetekben a leggyakoribb lépés volt), az árfolyamra bízták, hogy újra egyensúlyba hozza a fizetési mérleget. Felismerték az árfolyamnak az eme összefüggésben betöltött jelentőségét. A hosszú távú célok győzedelmeskedtek a rövid távúak felett” (*Ten Kate, 1992:665*).

¹² Illetve az örölt kávéra (5,5%).

¹³ Az inflációs ráta éves átlagban 86% körüli volt.

¹⁴ Jelentősebb preferenciákat már csak a mezőgazdaság, az élelmiszeripar, az ital- és dohány-, a ruházati és cipő-, az olaj- és gázipar, az olajfinomítás és az autógyártás kapott.

I. táblázat:

**Mexikó kereskedelempolitikájának legfőbb jellemzői
1980 és 2005 között**

Mégnevezés	1980		1983		1984		1985		1986		1987		1988		1989		1990		1991		1992		1993	
	június	december	június	december	június	december	június	december	június	december	június	december	június	december	június	december	június	december	június	december	június	december	június	december
Összes sor az importvámtarifában	8 023	8 063	8 091	8 206	8 445	8 472	11 838	11 817	11 812	11 828	11 841	11 838	11 817	11 812	11 828	11 841	11 838	11 817	11 812	11 828	11 841	11 838	11 817	11 812
Maximális importvám	100	100	100	45	40	20	20	20	20	20	25	20	20	20	20	25	20	20	20	20	25	20	20	25
Átlagos importvám	27,0	23,3	25,4	22,6	10,0	9,7	10,4	13,1	13,1	13,1	13,0	10,4	13,1	13,1	13,1	13,0	10,4	13,1	13,1	13,1	13,0	10,4	13,1	13,1
Súlyozott átlagos importvám (az importforgalommal súlyozva)	8,5	13,3	13,1	13,1	5,6	6,2	6,2	9,7	10,5	11,1	11,1	6,2	9,7	10,5	11,1	11,1	6,2	9,7	10,5	11,1	11,1	6,2	9,7	10,5
Súlyozott átlagos importvám (a kereskedelemben kerülő javak termelésének arányával súlyozva)	22,8	..	23,5	24,0	24,5	22,7	11,8	11,0	10,2	12,5	12,5	12,5	12,5	12,5	12,5	12,5	12,5	12,5	12,5	12,5	12,5	12,5	12,5	12,5
Áz importvám-színék száma	..	10	10	11	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5
Vándüszperzió	..	22,5	18,8	14,1	6,8	6,9	7,1	4,4	4,5	4,5	4,5	6,8	6,9	7,1	4,4	4,5	4,5	4,5	4,5	4,5	4,5	4,5	4,5	4,5
Súlyozott vándüszperzió (az importforgalommal súlyozva)	..	11,9	10,1	13,2	6,9	7,4	7,7	6,9	6,8	6,7	6,7	7,7	6,9	6,8	6,7	6,7	7,7	6,9	6,8	6,7	6,7	7,7	6,9	6,8
Importengedély nélkül behozható termékek száma	..	2 844	7 252	7 568	8 116	8 187	11 595	11 607	11 614	11 636	11 632	11 595	11 607	11 614	11 636	11 632	11 595	11 607	11 614	11 636	11 632	11 595	11 607	11 614
Importengedély nélkül behozható termékek száma az összes százaléklában	..	35,3	89,6	92,2	96,1	96,6	97,9	98,2	98,3	98,4	98,2	97,9	98,2	98,3	98,4	98,2	97,9	98,2	98,3	98,4	98,2	97,9	98,2	98,3
Importengedélyek (a kereskedelemben kerülő /tradable/ javak termelésének százaléklában, 1986-os súlyzással)	64,0	..	92,2	47,1	46,9	39,8	35,8	25,4	23,2	21,3	19,8	19,9	19,9	19,9	19,9	19,9	19,8	19,9	19,9	19,9	19,9	19,8	19,9	19,9
Importengedélyek (az engedélyköteles import a teljes import százaléklában)	..	100,0	83,0	35,1	27,8	21,2	14,0	13,7	8,9	10,5	21,5	21,2	14,0	13,7	8,9	10,5	21,5	21,2	14,0	13,7	8,9	10,5	21,5	21,2
Hivatalos referenciáinak (a kereskedelemben kerülő /tradable/ javak termelésének százaléklában, 1986-os súlyzással)	..	13,4	13,4	18,7	18,7	13,4	0,6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Exportellenőrzés (a kereskedelemben kerülő /tradable/ javak termelésének százaléklában, 1986-os súlyzással)	..	..	..	..	..	24,8	23,4	17,9	17,6	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..

Mégnevezés	1994		1995		1996		1997		1998		1999		2000		2001		2002		2003		2004		2005	
	június	december	június	december	június	december	június	december	június	december	június	december	június	december	június	december	június	december	június	december	június	december	június	december
Összes sor az importvámtarifában	11 089	11 089	11 265	11 286	11 349	11 412	11 439	11 460	11 833	11 860	11 929	11 929	11 929	11 929	11 929	11 929	11 929	11 929	11 929	11 929	11 929	11 929	11 929	11 929
Átlagos importvám	12,4	13,7	13,3	13,3	13,2	16,1	16,2	16,3	12,4	12,5	14,0	13,7	13,7	13,7	13,7	13,7	13,7	13,7	13,7	13,7	13,7	13,7	13,7	13,7
Súlyozott átlagos importvám (az importforgalommal súlyozva)	5,7	3,4	2,9	3,0	2,6	2,8	3,0	3,2	4,5	3,8	3,7	3,5	3,5	3,5	3,5	3,5	3,5	3,5	3,5	3,5	3,5	3,5	3,5	3,5
Vándüszperzió	6,7	8,5	8,0	7,4	7,8	7,8	8,2	9,5	4,9	4,6	4,2	5,1	5,1	5,1	5,1	5,1	5,1	5,1	5,1	5,1	5,1	5,1	5,1	
Importengedély nélkül behozható termékek száma	10 940	11 011	11 177	11 194	11 259	11 326	11 353	11 374	11 746	11 773	11 837	11 837	11 837	11 837	11 837	11 837	11 837	11 837	11 837	11 837	11 837	11 837	11 837	11 837
Importengedély nélkül behozható termékek száma az összes százaléklában	98,7	99,3	99,2	99,2	99,2	99,2	99,2	99,2	99,2	99,2	99,2	99,2	99,2	99,2	99,2	99,2	99,2	99,2	99,2	99,2	99,2	99,2	99,2	99,2
Importengedélyek (az engedélyköteles import a teljes import százaléklában)	4,3	2,2	2,7	4,1	4,4	3,6	6,2	6,1	5,9	5,9	4,7	4,2	4,2	4,2	4,2	4,2	4,2	4,2	4,2	4,2	4,2	4,2	4,2	
Exportengedélyek (az engedélyköteles export a teljes export százaléklában)	0,9	0,8	0,7	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,5	0,5	0,4	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	
Összes sor az exportvámtarifában	5 237	5 239	5 369	5 300	5 300	5 304	5 303	5 308	5 333	5 360	5 360	5 360	5 360	5 360	5 360	5 360	5 360	5 360	5 360	5 360	5 360	5 360	5 360	
Átlagos exportvám	5 147	5 149	5 279	5 224	5 224	5 231	5 230	5 235	5 235	5 235	5 235	5 235	5 235	5 235	5 235	5 235	5 235	5 235	5 235	5 235	5 235	5 235	5 235	
Exportengedély nélkül behozható termékek száma	98,3	98,3	98,3	98,6	98,6	98,6	98,6	98,6	98,6	98,6	98,6	98,6	98,6	98,6	98,6	98,6	98,6	98,6	98,6	98,6	98,6	98,6	98,6	
Exportengedélyek (a kereskedelemben kerülő /tradable/ javak termelésének százaléklában, 1986-os súlyzással)	109	129	91	56	66	69	72	68	61	73	78	77	77	77	77	77	77	77	77	77	77	77	77	
Kezdeményezett dömpingellenes és kiegyenlítő vizsgálatok	26	4	4	7	11	10	3	5	5	5	4	6	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	

Forrás: saját összeállítás a kowetkeftől források felhasználásával: Ten Kate (1992), 3. és 4. táblázat, 664. o., 5. táblázat, 665. o., WTO (1993), 4.1. táblázat, 39. o., IV. 6. táblázat, 86. o., Clavijo-Valdivieso (2000), 8. táblázat, 16. o., Oficina de la Presidencia para Políticas Públicas (2005), 351. o.

kulcsjelentőségű makroökonómiai mutató javulásnak indult. A permanens fiskális deficit és a folytatódó inflációs nyomás azt jelezték, hogy az árnövekedés jórészt tehetetlenségi inflációvá vált, azaz a ráta azért volt magas, mert a szereplők várakozásai is így alakultak, ehhez igazították magatartásukat, még akkor is, ha formális indexálási megállapodásokkal tulajdonképpen nem találkozhattunk a mexikói gazdaságban.

A kormányzat, a munkavállalók, a mezőgazdasági termelők és az üzleti élet kulcszereplői megegyeztek abban, hogy a jövedelempolitikát hívják segítségül a tényleges és a várt infláció közötti ex post rés csökkentésének érdekében. Úgy tűnt, ez a megközelítés kevesebb igazodási költséggel jár, mint amennyi egy összehangolatlan cselekvéssorozatból származhatott volna. A megegyezést, amelynek fő célja az infláció recesszió nélküli csökkentése volt, PACTO-nak, a Gazdasági Szolidaritás Paktumának¹⁵ nevezték, és első ízben 1987. december 15-én kötötték meg.¹⁶ A kormányzat, a munkaadók és a munkavállalók képviselői a pénzügyi piacok zárása után, nyilvános bejelentés nélkül találkoztak és még a másnapi piacnyitás előtt nyilvánosságra hozták az igen átfogó egyezményt.

Erőteljesen megemelték a közjavak és -szolgáltatások árát, kiigazították a minimálbéreket és az árfolyamot, hogy csökkentsék a relatív áraknak és a költségeknek a megelőző hónapok felgyorsuló inflációja nyomán bekövetkezett torzulásait. A deficit csökkentésének érdekében számottevően megszigorították a fiskális politikát. A minimálberek kezdeti megemelésével együtt vállalták, hogy 1988 márciusától azokat az inflációnak megfelelően indexálják. Az ellenőrzött és szabad árfolyam közötti rés megszüntetését célzó árfolyam-kiigazítást követően az átváltási arányt 1988 júniusáig gyakorlatilag befagyasztották, így az inflációs horgonyként szolgált. A kereskedelmi bankok által nyújtható hitelek maximumát csökkentették, így a magánszféra számára nyújtott banki kölcsönök jelentős mértékben visszaestek. Az adórendszert radikálisan átalakították. A külkereskedelem liberalizálásában is további előrelépések történtek, lezárva az 1985-ben megkezdett reformfolyamatot. A legmagasabb importvámokat 40-ről 20 százalékos szintre csökkentették, öt vámtarifa kategóriát hoztak létre: 0, 5 vagy 10 százalékos vámmal terhelték a Mexikóban nem vagy nem kielégítő mennyiségben termelt importcikkeket, míg a hazai termékeket feldolgozottsági fokukhoz igazodóan¹⁷ 15 vagy 20 százalékos vámmal védtek. Eltörölték az 5 százalékos vámpótlékot, az importengedélyek és a hivatalos referenciaárak döntő többségét¹⁸, illetve a mezőgazdaságiak kivételével az összes szubvenciót. 1988-ban áttértek a harmonizált áruleíró és kódrendszer (HS) használatára. A kereskedelempolitikai nyitás konszolidációjára 1988 decemberében, már a Salinas-adminisztráció idején került sor.

Ha alaposabban megvizsgáljuk a cselekvési programot, láthatjuk, hogy a kormányzatnak nem voltak olyan illúziói, hogy a jövedelempolitika helyettesítheti a szigorú makroökonómiai intézkedéseket az inflációellenes küzdelemben. A PACTO – amelyet 1988 során négyszer újítottak meg – sikerét mutatja, hogy az 1987-es, körülbelül 8,3 százalékos havi infláció 1988-ra egy százalék körülire csökkent, ugyanakkor a kibocsátás növekedése körülbelül 1,4 százalékos volt a restriktív fiskális és monetáris politika, a hordónkénti olaj-

¹⁵ *Pacto de Solidaridad Económica*

¹⁶ Az első PACTO-t tehát de la Madrid elnöksége idején kötötték meg, és következő változatai végigvonultak Salinas Gortari elnökségének időszakán (1988-1994) is. A gyakorlattal Zedillo elnök szakított, amikor 1995. március 9-én olyan gazdasági programot jelentett be, amely nélkülözte a munkaadók és a munkavállalók formális támogatását.

¹⁷ A vámeszkaláció — azaz hogy az alapanyagok és a közbűlső termékek importját alacsonyabb vám terhelve, mint a belőlük előállítható késztermékeket — a mexikói vámpolitika nyíltan megfogalmazott célja volt.

¹⁸ Az importengedélyek leginkább a mezőgazdaságban, az autó- és a gyógyszergyártásban maradtak érvényben.

árak négy dolláros csökkenése és a külső adósság kamatlábának három százalékpontos növekedése ellenére (OECD, 1992:34). 1988-ban az infláció több mint 100 százalékponttal csökkent, azonban ezt a devizatartalékok 7 milliárd dolláros visszaesése és a folyó fizetési mérleg 2,4 milliárd dolláros hiánya kísérte. A fejlemények jórészt a rendkívül gyors kereskedelmi liberalizációnak (a fogyasztási cikkek importja 150,3 százalékkal nőtt, természetesen a korábban védett hazai szektorok számottevő piacvesztése mellett), a növekvő adósságszolgálati tehernek, a magánszektor külfölddel szembeni jelentős mértékű adósságtörlesztésének, a felértékelődő árfolyamnak, illetve a tőkemenekítés újbóli megindulásának voltak tulajdoníthatóak.

Összességében az 1982-től kezdődő és 1989-ig tartó szakasz a következőkkel jellemezhető. Az 1980-as években (az elvesztegetett évtizedben) Mexikó jelentős adósságteherrel küzdött. A gazdasági stabilizáció szükségessége romló cserearányokkal, magas külső adósságszolgálattal párosulva stagnáló outputhoz, csökkenő reálbérékhez és egy főre jutó jövedelemhez vezetett. A növekedési ütem 1981 és 1988 között évi -2 százalékos volt. Az egészségügyre és az oktatásra fordított kormányzati kiadásokat jelentősen megnyirbálták.

Az 1982-es válság drasztikusan megváltoztatta a kormányzat közeledsmódját a gazdasági fejlődéshez. Az új stratégiát az állam szerepének újradefiniálása, illetve az erősen szabályozott és védett gazdaság nyitottabb, piacorientáltabb rendszerré történő átalakításának szándéka fémjelzte. A válság gyökerei olyan mélyrenyúlóak voltak, hogy hat évbe tellett, mire a siker jelei elkezdtek megmutatkozni; a reálkibocsátás és az infláció csak az 1980-as évek végére tért vissza a válságot megelőző, 1981-es szintre.

A külső adósság újratárgyalásával és átütemezésével, konszenzuson alapuló jövedelempolitika és szigorú fiskális politika bevezetésével sikerült letörni az 1987-ben már 160 százalékra rúgó inflációt, illetve 1989-től újra megindítani a gazdasági növekedést.

1990-ben a Brady-terv felismerte, hogy csökkenteni kell a fejlődő országok kamat- és tőketörlesztéseit. A fókuszba a piaci alapú reform került. Mexikó jelentősen visszafogta kormányzati kiadásait, megreformálta adórendszerét, privatizálta állami vállalatainak jelentős hányadát és liberalizálta kereskedelmét.

Az 1990-es évektől napjainkig

A külpiaci pozíció jelentős mértékű romlása a csak szerény mértékű növekedéssel párosulva jelezte, nem valószínű, hogy Mexikónak sikerül külső erőforrások nélkül stabil növekedési pályára állítania gazdaságát, hiszen a magas terhek tulajdonképpen azt jelentették, hogy az ország nettó tőkeexportőri szerepbe kényszerült. Salinas elnök meghirdette a Stabilitás és Gazdasági Növekedés Paktumát (PECE¹⁹), ugyanolyan kereteket teremtve a programnak, mint elődje, fő célként az árstabilitás feláldozása nélküli növekedést jelölve meg. Legfontosabb lépéseit az addigi árfolyamrezsim felváltása, a hatósági árak szerény mértékű kiigazítása és a minimálbérek emelése jelentették. A programot 1994 végéig hétszer újították meg. A paktumok eredményesek voltak, újra beindították a gazdasági növekedést, miközben megfékeztek az inflációt – az 1990-es megugrás az árkorrekciónak volt köszönhető. A fogyasztói árak inflációja az 1987-es 131,83 százalékos szintről 1994-re 6,97

¹⁹ *Pacto para la Estabilidad y Crecimiento Económico*

százalékra esett, a vásárlóerőparitáson mért real GDP 1987 és 1994 között összességében 25,5 százalékkal nőtt, a reálbérek pedig 19,4 százalékkal²⁰ emelkedtek.

A program sikerét jelentősen elősegítette a nettó külső erőforrástranszfer csökkenése²¹, amelyhez hozzájárult a nettó külső adósságállomány tárgyalásos úton való csökkenése (Brady-terv), a dollár-kamatlábak gyors esése és a külföldi magánbefektetések újbóli megindulása. A siker okaként feltétlenül meg kell még említenünk a kormányzat politika hitelességét, az ár- és bérkontrol rugalmas, a súrlódások elkerülését szem előtt tartó alkalmazását.

Salinas politikájának fő oszlopai az ipari apparátus modernizációja, a külkereskedelmi nyitás megszilárdítása és a gazdaság további stabilizációja voltak. Jelentős szerepet játszott ebben a széleskörű privatizáció és a külföldi működőtőke-befektetések deregulációja. 1989 és 1993 között tovább csökkent az importengedély-kötelezettség és érvényben maradtak az elsősorban a nagyipart támogató exportösztönző intézkedések is. Néhány szektorban azonban (mezőgazdaság, olajfinomítás, autógyártás) bizonyos korlátozásokat meghagytak. A mezőgazdaság esetében a hazai munkaerő védelmében, az olajiparban a nemzeti érdekekre hivatkozva, a járműgyártásban pedig azért, mert a befektetőket erőteljesen motiválta az ágazati fejlesztési programok által biztosított védelem. Ebben az időszakban döntő változás történt Mexikó külkereskedelmi liberalizációjában. Az egyoldalú, autonóm illetve a GATT-csatlakozáshoz köthető multilaterális liberalizáció mellett egyre erősebben megjelent, majd a következő korszakokra meghatározóvá vált a regionális integrációs egyezmények segítségével történő nyitás. Az ország 1988-ban tárgyalásokat kezdeményezett az ALADI-val, 1989-ben az APEC-vel, 1990-ben az Egyesült Államokkal, Kolumbiával és Venezuelával. 1992-ben csatlakozott az ALADI-hoz és életbe lépett szabadkereskedelmi egyezménye Chilével, 1993-ban az APEC tagja lett, 1994-ben hatályossá vált az USA-val és Kanadával megkötött NAFTA-egyezmény.

A NAFTA közvetlen előzményeként Mexikó és az Egyesült Államok már az 1980-as években (1985-ben, 1987-ben és 1989-ben) tárgyalásokat folytatott egyes ágazatok szabályozásáról, amelyek eredményeit keretegyezményekbe foglalták.²² A formális tárgyalások 1991 júniusában kezdődtek és a már létező termelismegosztási²³ és egyéb kapcsolatoknak köszönhetően nagyon gyorsan, 1992 augusztusára le is zárultak. 1993 novemberében és decemberében a partnerek nemzeti törvényhozása ratifikálta az egyezményt.

A mexikói kormányzat szemszögéből a NAFTA-val kapcsolatos egyik legfontosabb célkitűzés az volt, hogy jelezze az ország elkötelezettségét az 1985-től kezdve létrehozott új külkereskedelmi rezsim mellett, visszafordíthatatlanná téve annak eredményeit, illetve hogy növelje a gazdaságpolitika hitelességét. Mindemellett, természetesen, azt várták az egyezménytől, hogy ösztönözni fogja az USA-val és Kanadával folytatott kereskedelmet és az onnan származó működőtőke-importot, illetve hogy növelni fogja a helyi és külföldi

²⁰ Kehoe (1995:141).

²¹ Ennek éves mértéke 1983 és 1988 között a GDP 5,9 százaléka volt (Lustig, 1998:55).

²² Az Egyesült Államok és Kanada 1986-ban kezdték meg a szabadkereskedelmi tárgyalásokat és 1989-ben lépett életbe a két ország közötti egyezmény, a CUSFTA (Canada–U.S. Free Trade Agreement). A kapcsolatok azonban sokkal régebbi időkre, az 1965-ös Autóipari Megállapodásra (Auto Pact) nyúlnak vissza, amely a szektor szabadkereskedelmét biztosította. Hasonló előzményként tekinthetünk a szintén 1965-ben induló maquiladora programra Mexikó és az Egyesült Államok között. A maquiladora olyan ipari üzemet jelent, amely külföldről, döntően az Egyesült Államokból érkező alapanyagokat alakít át továbbfeldolgozott vagy késztermékekké, melyek teljes egészét, vagy döntő hányadát visszazárlítják az anyaországba vagy más célországba.

²³ A nemzetközi termelismegosztás jelentőségéről lásd például Erdey (2004) tanulmányát.

vállalatok beruházásait a külkereskedelemben kerülő javak előállításába, ami megerősítette Mexikó exportugródeszka szerepét Észak-Amerikában. A gyakorlatban mindez a partnerek közötti kereskedelmet és működőtőke-áramlást akadályozó, még fennálló korlátok fokozatos eltávolítását jelentette. Az aláírók a termékeket öt kategóriába sorolták, és meg egyeztek a vámok leépítésének ütemében. Az áruk 85 százaléka a legkésőbb 2003. január 1-jéig liberalizálandó kategóriába került, a teljes nyitás céldátuma 2008. január 1-je volt.

A NAFTA, amely az első olyan szabadkereskedelmi egyezmény volt, amelyet fejlett és fejlődő országok kötöttek, az árukereskedelem akadályainak felszámolásán túl más intézkedéseket – a szolgáltatás-kereskedelem liberalizációját, a vitás kérdések rendezésének mechanizmusát, a szellemi tulajdonjog védelmét, illetve környezetvédelmi és munkaerő-piaci kiegészítő megállapodást – is tartalmazott. GDP-jét tekintve a legnagyobb, teljes kereskedelmi volumenét tekintve a világ második legnagyobb szabadkereskedelmi övezete jött létre, 360 millió fogyasztóval.

A mexikói gazdaság kilábalása a válságból, a gazdaságpolitika hitelessége, a tőkebefektetések 1989-es és 1993-as jelentős liberalizációja, a privatizáció felgyorsulása, illetve a NAFTA-val kapcsolatos kedvező várakozások dinamizálták a tőkebeáramlást. Minderre egyébként egy olyan időszakban került sor, amikor a világ működőtőke-áramlása amúgy is felgyorsulóban volt, és amikor a fejlődő országok egyre népszerűbb befektetési célponttá váltak. A külföldi beruházásokra az országnak igen nagy szüksége volt a modernizáció és a munkahelyteremtés kívánatos szintjének eléréséhez.

1989 és 1994 között 102,3 milliárd dollárnyi külföldi tőke érkezett az országba, amelynek nagy része – 70,4 százaléka – részvény- és kötvényvásárlás, azaz portfólió befektetések és nem új termelőkapacitások formájában realizálódott. A portfólió befektetések magas aránya miatt a mexikói gazdaság igen sebezhetővé vált, kilátásai első sorban a pénzpiacok értékítéletének voltak kiszolgáltatva.

A pezó-válság

Az 1994-es év Mexikó számára nem csak a NAFTA-egyezmény hatályba lépését, hanem egy újabb válság kezdetét is jelentette²⁴, amely rámutatott az 1988 és 1994 között követett gazdaságpolitika gyenge pontjaira. Az 1990-es évtized elején, a korábbi nehéz éveket követően, a gazdasági mutatók végre elkezdtek kedvezően alakulni. Az öbölháborúnak is tulajdonítható nemzetközi olajár-emelkedés, a világgazdasági sokkok hiánya, az USA kamatcsökkenése kívülről, a strukturális reformok belülről segítették a gazdaság talpra állását és a befektetői bizalom visszatérését. A Salinas-adminisztráció eltökélt célja, hogy az inflációs rátát az Egyesült Államok 3-4 százalékos szintjére csökkentsék, szigorú monetáris politikával, valamint azzal járt együtt, hogy nem engedték a pezót a szükséges mértékben leértékelődni. A gazdaságpolitikáról alkotott pozitív képet, így a befektetői bizalmat ugyanis egy kedvező gazdasági környezet képének fenntartásával – alacsony infláció, szufficites költségvetés, magas reálkamatlábak – kívánták biztosítani. A következmények nem voltak meglepőek: a reálárfolyam újra jelentős mértékben felértékelődött, az olcsób-

²⁴ A mexikói gazdaság az 1994. évet követő korszakának részletes áttekintése megtalálható Blecker (1996), a WTO (1997), (2002), az OECD (1998a), (1999), (2000c), (2002d), (2003b), (2005), Kose–Meredith–Towe (2004), Chammartin (2004), Pacheco-López–Thirlwall (2004), Moreno-Brid–Ruíz Napoles–Rivas Valdivia (2005) tanulmányában. Lásd még az Észak-Amerikai Szabadkereskedelmi Egyezmény szövegét (North-American Free Trade Agreement http://www.nafta-sec-alena.org/DefaultSite/index_e.aspx?DetailID=78), és a Banco de México éves jelentéseit (Informe Anual).

bá való import miatt a folyó fizetési mérleg deficitje rohamos növekedésnek indult, a hazai termelők versenyképessége pedig számottevő mértékben romlott. Kedvező következmény volt viszont a hazai magánberuházások növekedése, aminek a külföldi tőkejavak és közbülső termékek relatív árának csökkenése adott lendületet.

A külső egyensúly rohamos hanyatlása jelentősen rontotta a mexikói gazdasággal kapcsolatos várakozásokat. A kép kedvezőtlenebbé válásához a politikai színtér eseményei is erőteljesen hozzájárultak. 1994 az elnökválasztás éve volt, ami igen nagy bizonytalanságot okozott, hiszen 1988-ban Salinas, az 1929 óta hatalomban lévő Intézményes Forradalmi Párt²⁵ jelöltje, a szavazatoknak csak az 50,36 százalékával nyert (a választási csalás árnyékát sohasem mosva le). 1994. január 1-jén a déli Chiapas államban zapatista felkelés tört ki, amely ráirányította a figyelmet azokra a súlyos egyenlőtlenségekre és elégedetlenségekre, amelyek elhalványulni látszottak, ahogyan Mexikó egyre jobban integrálódott a fejlett világba. Március 23-án Tijuánában meggyilkolták Luís Donaldo Colosiót, a PRI elnökjelöltjét, majd öt nappal később végeztek a tijuanei rendőrfőnökkel is, aki fontos bejelentést kívánt tenni a Colosio-ügyben. Ernesto Zedillót, a PRI új jelöltjét a nyár folyamán nagy fölénnyel elnökké választották, azonban nemsokára robbant az újabb politikai bomba, szeptember 28-án egy merénylet során életét veszítette a párt főtitkára, Francisco Ruiz Massieu. Október 27-én az ellenzék egyik prominens személyisége lett merénylet áldozata. Zedillo csak nehezen tudta rendezni a párt sora-it december 1-jei beiktatásáig.

A hivatalba lépő kabinetnek tömeges tőkemenekítéssel és az ország tartalékainak drasztikus zuhanásával kellett szembenéznie. Bár a működőtőke-beáramlás emelkedett, a portfólió beruházások hihetetlen mértékben visszaestek, nemcsak a mexikói politikai és gazdasági bizonytalanságok, hanem az USA emelkedő kamatszintje miatt is. Egy korábbi leértékelés – még Salinas elnöki periódusában – segíthetett volna megállítani a külföldi fizetőeszköz-kiáramlást, azonban valószínű, hogy a mexikói értékpapír-piacnak a portfólió tőke korábbi beözönlése miatt keletkező spekulatív buborékjai előbb-utóbb mindenképpen kipukkantak volna.

Amikor 1994. december 20-án az intervenció sáv felső szélét megemelték, és a pezó árfolyama egyetlen nap alatt 3,46 pezó/dollárról 3,99 pezó/dollárra ugrott, szimbolikusan is kezdetét vette az ország 1929 utáni történetének legsúlyosabb gazdasági válsága. Az új árfolyamot csak két napig tartották, december 22-én bevezették a lebegő árfolyamrendszert, a pezó/dollár kurzus tovább zuhant, az év utolsó napján 5,325-ös szinten zárt, ami azt jelentette, hogy a fizetőeszköz a dollárhoz képest, az év egészét tekintve, mintegy 71 százalékos leértékelődést szenvedett el.

A válság megfékezésére az Egyesült Államok, a Nemzetközi Valutaalap és a Nemzetközi Fizetések bankja 50 milliárd dolláros mentőcsomagot biztosított az ország számára²⁶, amely mind méretét, mind kockázatát tekintve példa nélkül álló volt. Attól lehetett tartani, hogy számottevő segítség és átütemezés nélkül Mexikó nem lesz képes teljesíteni szuverén kötvényeihez fűződő kötelezettségeit, amely más felemelkedő piacok összeomlásához is vezethet. Az IMF történetének legnagyobb, 17 milliárd dolláros, a kvóta

²⁵ *Partido Revolucionario Institucional (PRI), 1946-ig Mexikói Forradalmi Párt (Partido Revolucionario Mexicano – PRM) néven működött.*

²⁶ *Az 50 milliárd dollárból végül csak 42 milliárd dollárt hívtak le (Clavijo–Valdivieso, 2000:58). A mentőcsomagok szerepéről a fejlődő országok pénzügyi válságainak kezelésében jó áttekintést nyújt a World Bank (1999b) tanulmányának 5. fejezete.*

hétsszáz százalékat kitevő készenléti hitelét biztosította az ország számára. Az USA államkincstára a mexikói válság politikai és gazdasági következményeitől félve 20 milliárd dolláros kölcsönt nyújtott, amelyre – legalábbis nagyságrendjét tekintve –, ha nincs a NAFTA-szerződés, nem valószínű, hogy sor került volna. A mentőcsomag sikeres volt, Mexikó eleget tudott tenni adósságszolgálati kötelezettségeinek, sőt még csökkenteni is tudta rövid távú adósságait. A hitelek döntő részét nem a hazai termelés élénkítésére, hanem a csőd szélén álló hazai pénzügyi szektor konszolidációjára, illetve a dollár denominációjú államkötvények (Tesobonos) visszavásárlására fordították.

A Zedillo elnök által végrehajtott ortodox stabilizáció megszorító intézkedéseinek hatására 1995-ben a GDP 6,22, az egy főre jutó GDP 7,86 százalékkal esett vissza, az infláció 35 százalékosra szökött, a nyílt munkanélküliség 3 millió főre nőtt²⁷, a reálbérek több mint 30 százalékkal²⁸ zuhantak, a pezó gyors ütemű leértékelődése folytatódott. A magas kamatlábak és a belső kereslet szűkülése csődhullámot váltott ki. A kevés pozitív folyamat egyikeként a folyó fizetési mérleg gyors alkalmazkodása említhető. A privatizáció és a dereguláció új hulláma vette kezdetét, amely leginkább a kikötőket, a repülőtereket, a vasutakat, a telekommunikációt és a vegyipart érintette.

A gazdaság talpra állása – összehasonlítva a 1982-es válsággal – sokkal gyorsabb volt. Ez egyrészt a 1980-as évek második felében kezdődő strukturális reformoknak, illetve a jobb alkalmazkodást lehetővé tevő lebegő árfolyamrendszernek, másrészt pedig az USA erős gazdasági növekedésével és az előre jelzettnél magasabb olajárakkal jellemezhető kedvező nemzetközi környezetnek volt köszönhető.

A válságtól napjainkig

1997 első felétől gyorsult a növekedés, az export és a beruházások dinamikusan növekedtek és a magánfogyasztás is felzárkózott, bár reálértelemben nem haladta meg a válság előtti szintet. Az év közepétől a reálbérek esése megállt, ekkor húsz százalékkal voltak alacsonyabbak, mint 1994-ben. Az éves inflációs ráta októberre 18 százalékra csökkent. Folytatódott az import 1996 második felétől tartó emelkedése, a folyó fizetési mérleg hiánya így növekedett, azonban finanszírozása a nettó tőkebeáramlás növekedése miatt nem okozott gondot (OECD, 1998a:1).

1998-ban a nemzetközi pénzügyi válság és az olajárak zuhanása a pezó leértékelődéséhez vezetett, és a bizalom megőrzésének és a külső egyensúly romlásának megelőzése érdekében a gazdaságpolitika szigorítására kényszerítette a kormányzatot. Az egy főre jutó GDP növekedési üteme az 1997-es 5,23 százalékról 3,45 százalékra csökkent. 1999 második negyedétől már megmutatkoztak a szigorú fiskális és monetáris politika eredményei, amelyeket az Egyesült Államok gazdaságának dinamizmusa tovább erősített. Az egy főre jutó GDP növekedési üteme 2,44, 2000-ben pedig már 5,1 százalékos volt.

Az 1996 és 2000 közötti időszakra tehát visszatért a növekedés, átlagos mértéke évi 5,46 százalékos volt, az ország lakosságának gyors növekedése miatt egy főre vetítve ez azonban csak 3,95 százalékot tett ki. A gyors felépülés részben abból adódott, hogy a NAFTA-nak köszönhetően a kormányzat reformok melletti elkötelezettsége hitelesnek tűnt. A válság, amelynek következménye jelentős leértékelődés, rugalmas árfolyam és a

²⁷ Pacheco-López–Thirlwall (2004:14).

²⁸ Uo.

pénzügyi rendszer konszolidációja volt, lehetővé tette Mexikó számára, hogy kiaknázza a külkereskedelmi liberalizációban rejlő előnyöket. A reálkibocsátás erőteljes növekedése mellett az ország külkereskedelmi nyitottsága számottevő mértékben növekedett, a nemzetközi tőkeáramlás sokkjainak való kiszolgáltatottsága csökkent. Mindezek ellenére 1998-ban az olajárak zuhanása, illetve a délkelet-ázsiai és az orosz válság is éreztette befolyását, valamint az 1994-1995-ös leértékelődés hatása is nagyjából ekkorra fulladt ki, így a külkereskedelmi mérleg újra deficitessé vált²⁹.

A reálkibocsátás bővülésével jellemezhető kedvező időszaknak 2001-ben szakadt vége: 2004-ig, amikor visszatért a kedvező dinamika, az egy főre jutó bruttó hazai termék növekedése rendre évi 1,57, -0,61, illetve -0,05 százalékos volt. A mexikói gazdaság tehát igen gyorsan reagált az USA keresletének változásaira, erőteljesen visszatükrözve annak 2001. évi csökkenését. 2005-ben a GDP 3,33 százalékos inflációs ráta mellett 3,5 százalékkal emelkedett és az előrejelzések szerint hasonló növekedési ütem jellemezi 2006-ot is (CNIME, 2005:1).

2003 végén Mexikóban az egy főre eső GDP körülbelül húsz százaléka volt az Egyesült Államokénak. A különbség 1981-hez képest tíz százalékkal nagyobb volt és megegyezett az ötven évvel korábbival, ami azt jelzi, hogy ezen időszak alatt az országnak e mutató tekintetében nem sikerült közelebb jutnia északi szomszédjához (Moreno-Brid-Ros, 2004:51).

Kereskedelempolitikáját tekintve a további liberalizáció lehetőségét Mexikó a regionális integrációs egyezményekben látta – 1994-től az Egyesült Államokkal és Kanadával, 1995-től Kolumbiával, Venezuelával, Bolíviával és Costa Ricával, 1998-tól Nicaraguával, 1999-től Chilével, 2000-től Izraellel és az Európai Unióval, 2001-től az EFTA-val, Guatemalával, Honduras-szal és El Salvadorral, 2004-től Uruguay-jal, 2005-től Japánnal³⁰ –, amelyektől vélhetően azt is remélte, hogy a diverzifikáció révén csökkenti az Egyesült Államok gazdasági fluktuációjától való erős függését, azonban ennek éppen az ellenkezője történt³¹.

Az 1980-as évek elejének zárt, importhelyettesítő Mexikója napjainkra – a protekcionizmus alkalmazott szintjét tekintve – a világ egyik legnyitottabb gazdasága lett. A 13,7 százalékos átlagos importvám a forgalommal súlyozva csak 3,5 százalékos, az import összértékének 4,2 százalékát terheli engedélykötelezettség.

Az 1980-as és 1990-es évek makrogazdasági stabilizációi jelentős mikrogazdasági és ágazati átalakulást indukáltak. A gazdaságpolitika céljai számottevő mértékben megváltoztak, az alacsony infláció, a költségvetés hiányának kordában tartása és a működőtőkevonzó-képesség javítása vált elsődlegessé. A rugalmas árfolyamrendszer hozzájárult a külpiaci versenyképesség fenntartásához, segítve megelőzni a relatív árak torzulásait. Az állami vállalatok és a pénzügyi rendszer privatizációja nagy mértékben megnövelte a magánszektor szerepét a kibocsátás előállításában.

Mexikó legfőbb erősségeiként ma stabil makrokörnyezetét, fiatal és gyorsan növekvő munkaerő-állományát, az Egyesült Államokhoz való közelségét, a külföldön munkát vállalók jövedelem-átutalásait, jó állapotban lévő pénzügyi szektorát, sikeres szegénységny-

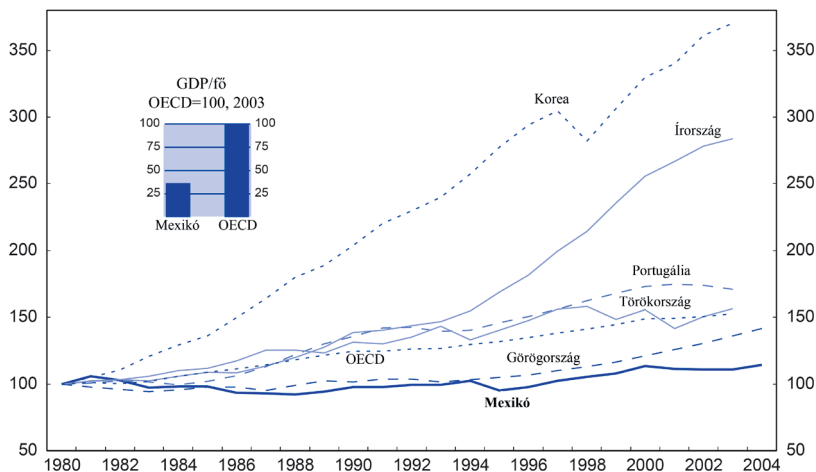
²⁹ A folyamat 1997 harmadik negyedétől figyelhető meg.

³⁰ Ezek mellett számos preferenciális egyezményt kötött az ALADI keretei között is.

³¹ 1980-ban Mexikó kivitelének 63 százaléka, 2005-ben már 85 százaléka irányult az Egyesült Államokba. A behozatali oldalon nem tapasztalhatunk ilyen jelentős koncentrációt, 2005-ben az USA súlya 53,6 százalékos volt az ország importjában.

1. ábra:

A növekedési csapda: Mexikó növekedési teljesítménye összehasonlításban (egy főre jutó GDP, 1980=100)

Forrás: OECD (2005:19, 1.1. ábra).

hítési programjait és jövedelmező olajszektorát említhetjük. Versenyképességének növelése érdekében ugyanakkor meg kell szabadulnia a felzárkózást jelentősen hátráltató gyengeségeitől, amelyek leginkább a fejlett országokhoz hasonlítva alacsony színvonalú humántőkéjéből, nem túl barátságos üzleti környezetéből, a magánszektor elégtelen banki finanszírozásából, az alacsony hazai megtakarítási rátából, a költségvetés bevételi oldalának gyengeségéből, az igen kiterjedt informális munkaerőpiacból, a jelentős egyenlőtlenségeket tartalmazó jövedelemeloszlásból és a továbbra is nagy tömegeket érintő szegénységből adódnak. A gazdaság területi polarizációja is igen erős. A 2001-2003 közötti időszakban stagnáló kibocsátás élesen ráirányította a figyelmet a versenyképesség és a második generációs reformok hiányára³², illetve az Egyesült Államok konjunkturális helyzetétől való erős függésre (Dussel Peters, 2004, OECD, 2005:20).

³² Az első generációs reformok – jelentős átfedésben a washingtoni konszenzusban megfogalmazottakkal – a szokásos jól ismert lépéseket jelentik: a makroökonómiai stabilizációt, a vámok és a költségvetés kiadásainak csökkentését, a privatizációt és a deregulációt – jórészt azokat a lépéseket, amelyeket Mexikóban az 1980-as évek második felében és az 1990-es években végrehajtottak. A második generációs reformok egy vegyesebb, nem világosan körülhatárolt halmazt jelentenek, melynek legfőbb elemei az állam, a közszolgálat és a közszolgáltatások reformja, a humántőke magasabb szintjének megteremtéséért és fenntartásáért felelős intézményrendszer (képzés, egészségügy) átalakítása, a gazdasági környezet (munkaerőpiac, versenypolitika, szabályozás, tulajdonjogok) megreformálása, a WTO egyezményeire való csatlakozás, a jegybanki függetlenség biztosítása, megfelelő szociális háló létrehozása, célzott szegénységscsökkentő programok. Míg az első generációs reformokat igazából az alkalmazandó eszközrendszerrel és a szükséges inputokkal kapcsolatos elhatározások alkotják (pl. alacsonyabb infláció, pénzkínálat-növekedés, költségvetési deficit), addig a második generációs reformok esetében legtöbbször az elérni kívánt célt nyilatkoztatják ki (például a közszolgálat átalakítása, az adóbeszedés hatékonyságának javítása), sokszor anélkül, hogy pontosan tisztában lennének a megvalósításhoz szükséges intézkedések rendszerével. Míg az első generációs reformokra általában valamilyen válsághelyzetben kerül sor, addig a második generációsokra kevésbé kiélezett helyzetben, sokkal hosszabb politikai egyeztetési folyamatokat, erős demokratikus intézményrendszert igényelve (Navia-Velasco, 2003, UNCTAD, 2006).

A Mexikó és az Egyesült Államok közötti kereskedelem szerkezete a motiváló tényezők szempontjából nem változott a NAFTA megkötését követően; azt az 1980-as évek kül-gazdasági liberalizációja és strukturális reformjai alakították ki. A NAFTA-időszakban a kereskedelem volumenének gyors bővülése, a termelésmegosztási kapcsolatok, és általában a feldolgozóipar súlyának növekedése a már kialakult viszonyok elmélyülését tükrözte vissza. Az egyezménynek az árakra és a jólétre gyakorolt hatása is csak csekély volt. A kivitelnek és a behozatalnak az 1994. évet követő gyors növekedését ráadásul nem is tulajdoníthatjuk pusztán a NAFTA és más regionális egyezmények liberalizációs hatásának, abban más tényezők, legfőbbképpen az 1995-ös pezó-válság kiváltotta versenyképesség-növekedés (melynek hatásai körülbelül 1998-ig tartottak) is fontos szerepet játszottak³³.

Ellentétes hatást figyelhetünk meg azonban a működőtőke-áramlásban. Úgy tűnik, hogy a NAFTA jelentősen hozzájárult Mexikó közvetlen tőkeimportjának növekedéséhez. Erre utalnak Cuevas–Messmacher–Werner (2005) eredményei is, melyek szerint a NAFTA-nak köszönhetően a működőtőke-áramlások 60 százalékkal voltak magasabbak, mint amilyenek az egyezmény nélkül lettek volna. Waldkirch (2003b) 42 százalékosra becsüli ezt a hatást, elsősorban a befektetői környezet kockázatának csökkenésével, a mexikói gazdaságpolitika hitelességének növekedésével magyarázva a folyamatokat. Waldkirch (2003b) azt is megállapítja, hogy a NAFTA nem vonzott jelentős mértékben Észak-Amerikán kívüli többletbefektetéseket.

A 2000. év végétől történő visszaesés a növekedésben és az Egyesült Államokkal folytatott bilaterális kereskedelemben ciklikus és strukturális okokkal indokolható. A ciklikus hatás fontos szerepét alátámasztják azok a kutatások³⁴ –, melyek, egymással teljes összhangban, a mexikói és az amerikai (USA) üzleti ciklusok pezó-válságot követő, megnövekedett kereskedelmi, tőkeáramlási volumennek, valamint a termelésmegosztási kapcsolatok erősödésének tulajdonítható fokozott összehangolódását mutatták ki, a mexikói konjunktúraciklusok volatilitásának csökkenésével párhuzamosan.

A legfontosabb strukturális magyarázatok három csoportba sorolhatók. Fél évszázad befelé forduló, importhelyettesítő politikája után, az 1980-as évek válságát követően Mexikó paradigmaváltást hajtott végre: erőteljes szerkezeti átalakításokkal, privatizációval, deregulációval szabadabb teret engedett a piaci erők hatásának. Külkereskedelmi liberalizációt hajtott végre, csatlakozott a GATT-hoz, majd az 1990-es évek elején a regionális integrációs szerződések segítségével történő nyitás stratégiáját választotta, amelynek legfőbb állomása az Észak-Amerikai Szabadkereskedelmi Egyezmény létrehozása volt az Egyesült Államokkal és Kanadával. A stratégiaváltás legfontosabb célja az volt, hogy kiemelve az országot az 1980-as „elveszett évtized” válságából, a legfontosabb eszköznek pedig az exportorientált növekedést és a külföldi működőtőke bevonását tekintették. Az új paradigma eredményei mind a mai napig kétarcúak voltak: az export az 1990-es évek közepétől szárnyalt, a működőtőke-import sokszorosára emelkedett, a gazdaság stabilizálódott, azonban az évtized végére bebizonyosodott, hogy az új stratégia sem képes megadni a fejlődési csapdából való kitoréshez, a felzárkózáshoz szükséges impulzusokat. A gazdasági növekedés jócskán alulmúlta az importhelyettesítő iparosítás korszakában ta-

³³ Lásd bővebben: USITC (1997), Gould (1998) Krueger (1999), (2000), Gruben (2001), a CBO (2003), Lederman–Maloney–Serven (2003), Pacheco-López (2005), Moreno-Brid–Santamaría–Rivas Valdivia (2005) és Romalis (2005).

³⁴ Lásd például Cuevas–Messmacher–Werner (2003), Lederman–Maloney–Serven (2003), Torres–Vela (2003), Castillo–Díaz–Bautista–Fragoso Pastrana (2004), Kose–Meredith–Towe (2004), Chiquiar–Ramos–Francia (2005), és Fernandez–Kutan (2005).

paszthalható szintet, és korunk legsikeresebb exportorientált gazdaságainak – lásd például a délkelet-ázsiai országokat – ütemét sem közelítette meg, még annak ellenére sem, hogy a NAFTA növelte a mexikói gazdaság teljes tényező termelékenységét, főként a megnövekedett tőkebeáramlásnak és a közbülsőtermék-import növekedésének tulajdoníthatóan³⁵. A CBO (2003) tanulmánya szerint a NAFTA a gazdasági növekedés éves nagyságát az Egyesült Államokban legfeljebb 0,04, Mexikóban pedig nem több, mint 0,8 százalékkal növelte.

Következtetések

Az elmaradás legfontosabb oka következtetésem szerint az volt, hogy az ország az 1980-as évek úgynevezett első generációs reformjait követően, az 1990-es évek elmaradó második generációs reformjainak hiányában, nem tudta megváltoztatni azt a gazdasági és külkereskedelmi szerkezetet, amely már az „elveszett” évtized végére kialakult, és amely az exportorientált feldolgozóipar zárvány jellegű működése miatt csak kevés növekedési impulzust tudott adni a gazdaság többi részének. A kezdeti alacsony fejlettségi szint miatt – amelyet az 1960-as évek magas növekedési ütemét követően az 1970-es évek gazdaságpolitikai hibái konzerváltak –, és az 1990-es években elmaradó további reformok hiányában Mexikó nem tudta kihasználni a NAFTA-ból származó potenciális és előzetesen nagyon várt előnyöket, amelynek szemléletes és fájó jelét adta az 4-5 millió mexikói, aki az 1990-es években elhagyta hazáját és legálisan vagy illegálisan az Egyesült Államokba vándorolt³⁶. Míg Kanada és az Egyesült Államok az innováció, Mexikó az alacsony költségek révén igyekezett biztosítani versenyképességét.

Mindez természetesen nem vezethet ahhoz a következtetéshez, hogy az alacsony növekedés oka a külkereskedelmi liberalizáció volt, hiszen a kapcsolatukat vizsgáló legfrissebb irodalom is – lásd például *Dollar–Kraay (2004)* vagy *Winters (2004)* összefoglaló tanulmányát – egyértelműen a pozitív összefüggésüket emelik ki. A képet némileg árnyalja, hogy abban az esetben, ha a kereskedelmi liberalizáció eredményeképpen az import gyorsabban növekszik, mint az export, a folyamatnak kedvezőtlen hatásai lehetnek a fizetési mérlegre, és ezek a hatások a növekedési ütemet annak potenciális szintje alá szoríthatják. Míg a liberalizáció az erőforrások hatékonyabb allokációja révén a kínálati oldalról elősegítheti a növekedést, a keresleti oldalról korlátozhatja azt, hacsak az import és az export közötti egyensúly fenntartásának érdekében nem kerül sor leértékelésre, vagy a hiány nem finanszírozható fenntartható tőkebeáramlás segítségével (*Santos-Paulino–Thirlwall, 2004: F68*).

Mexikó tipikus példája az utóbbi esetnek. A NAFTA egy olyan, az 1980-as években kialakult, importigényes, alacsony hazai hozzáadott értékű kereskedelmi szerkezetet mélyített el³⁷, amely nem tudott megfelelő növekedési impulzusokat adni a gazdaság többi része számára, még annak ellenére sem, hogy erősödött a közepes és magas képzettséget

³⁵ López-Córdova (2002), Schiff–Wang (2003).

³⁶ Lásd Blecker (2003:21).

³⁷ Az alkalmazott kutatások (lásd például Pacheco-López, 2005) egyértelműen arra utalnak, hogy a mexikói gazdaság importtól való strukturális függősége emelkedett az elmúlt tizenöt-húsz évben. Moreno-Brid–Santamaría–Rivas Valdivia (2005) arra is felhívja a figyelmet, hogy az importkereslet növekedéséhez az alacsony hozzáadott értékű maquiladora szektor mellett az 1980-as évektől a mexikói fogyasztók külföldi termékek, márkák iránti keresletének emelkedése is hozzájárult. Lásd még Erdy (2005), (2006) kutatásait is.

igénylő és ugyanilyen technológia-intenzitású szektorok részesedése. Mindezzel összefüggésben azt is meg kell említeni, hogy míg a mexikói gazdaságpolitika elérte legfőbb célját, a makroökonómiai stabilizációt, a finanszírozható fizetési mérleget és az alacsony inflációt, mindezt a túlértékelt pezó-árfolyamon és a restriktív költségvetési és monetáris politikán keresztül tette, éppen ezekkel az eszközökkel egyben a növekedést is visszafogva, csökkentve a mexikói export világgazdasági versenyképességét és fenntartva az import export meghaladó növekedési ütemét, valamint korlátozva az exportszektoron kívüli gazdaság növekedési lehetőségeit.

A legtöbb tanulmány szerint (lásd például *Máttar–Moreno-Brid–Peres, 2002*) a kereskedelmi liberalizáció csak néhány feldolgozóipari tevékenységben hozta magával a termelékenység-növekedést, azokban is sok esetben a helyi beszállítók ellehetetlenítésével, akik a nyitást követően nem voltak képesek megküzdeni a versenyképesebb külföldi cégekkel.

A külkereskedelmi szintéren a gazdaságpolitika nem volt képes megküzdeni az 1990-es évek második felének kihívásaival. Az Egyesült Államoktól való egyoldalú függőség növekedett, a számtalan új szabadkereskedelmi egyezmény által teremtett spagetti-regionalizmus³⁸ sem volt képes a relációs szerkezet diverzifikációjához számottevő mértékben hozzájárulni. A diverzifikáció ellen hatottak a modern világgazdasági áramlásokban stilizált tényként megfigyelhető gravitációs hatások is, amelyek miatt a félperiféria országai jórészt a közeli centrumokhoz való erőteljes kötődés kialakításával tudtak csak bekapcsolódni a globalizációs folyamatokba³⁹.

Az ázsiai pénzügyi válság következtében leértékelődő árfolyamok, Kína WTO-tagsága és mesterségesen alulértékelt árfolyama, a textilipari kereskedelemnek a GATT Uruguay-fordulóján elhatározott és a Multirost Egyezmény 2004-es felszámolásával csúcspontját elérő liberalizációja, valamint a szektorban az Egyesült Államok piacán a közép-amerikai országok számára biztosított preferenciák mind-mind aláásták Mexikó exportjának versenyképességét. A pezó leértékelődése segíthetné a versenyképesség növekedését, azonban a gazdaságpolitikát mindenképpen arra kényszerítené, hogy az árfolyamnál szofisztikáltabb eszközöket alkalmazzon az infláció alacsonyan tartására.

A 2001–2003 közötti visszaesés egyértelművé tette, hogy az ország nem halogathatja tovább a második generációs reformok bevezetését, a gazdaság versenyképességének növelését, hiszen a GATT/WTO multilaterális rendszere és a NAFTA-egyezmény által előállító keretek nem tesznek lehetővé egy – a nemzetközi tapasztalatok szerint a legtöbb esetben egyébként is minimum kiszámíthatatlan, de leginkább vélhetően az ország finanszírozhatóságát és növekedési lehetőségeit katasztrofálisan érintő – protekcionista fordulatot.

Nemzetközi versenyképességét Mexikó a továbbiakban nem alapozhatja alacsony béreire, arra viszont még csak csekély alkalmasságot mutat, hogy tudásintenzív, magas hozzáadott értékű termékekkel lépjen ki a világgazdaságra.

³⁸ A találó elnevezés Bhagwati (1995) nevéhez kötődik és arra utal, hogy ha egy ország a külkereskedelmi liberalizációt regionális egyezmények során megkötésével hajtja végre, a számtalan alkalmazandó vámráta és származási szabály a tányérra kiszedett spagetti szálainak elhelyezkedéséhez hasonló kusza, egymást keresztező rendszert hoz létre. A végeredmény természetesen egy olyan, a preferenciák által meghatározott világ lesz, amelyben emelkednek a tranzakciós költségek és egyszerűbbé válik a protekcionizmus (lásd még Bhagwati–Greenaway–Panagariya, 1998 tanulmányát is). Mexikó esetében a spagetti-hatást valamelyest csökkenti, hogy regionális integrációs egyezményeinek megkötése során végig szem előtt tartotta a születendő megállapodások konzisztenciáját a NAFTA-val (Ibarra-Yunez, 2003).

³⁹ Lásd az UNCTAD World Investment Report című éves kiadványának 1992 után megjelent számait.

Mexikó külgazdasági politikájának potenciális irányait tekintve már szoltam arról, hogy egy esetleges protekcionista fordulat a multilaterális és regionális integrációs keretrendszer miatt nem lehetséges, és a növekedési kilátásokat tekintve nem is kívánatos. Úgy tűnik, a legkedvezőbb lehetőség a relációs szerkezet diverzifikáltságának növelése, amely azonban csak a tőkebeáramlás struktúrájának átalakításával és a hazai beszállítói kapcsolatok ösztönzésével képzelhető el. Az erőteljesebb kapcsolódás a hazai gazdasághoz csökkentené annak a veszélyét is, hogy a befektetők kedvezőtlen gazdasági események hatására beruházásaikat külföldre telepítik.

Elkerülhetetlen kényszer a bankszektor átalakítása annak érdekében, hogy a külkereskedelemből kimaradó javakat (nontradables) előállító szektorok is finanszírozáshoz jussanak, hiszen a külföldi működőtőke döntően csak az exportszektor számára jelent megnyugtató finanszírozási és modernizációs lehetőséget. Az elmúlt évek visszaesése nyilvánvalóvá tette, hogy a hosszú távú növekedés nem alapozható pusztán az exportszektor teljesítményére. Az agglomerációs hatásokból, a vertikális integrációból származó előnyök csak a hazai gazdaságnak a nemzetközi termelési struktúrákhoz való erősebb kapcsolódása révén aknázhatók ki.

A pénzügyi szektorban az elmúlt évek bankprivatizációs hulláma, amelynek során a mexikói bankrendszer kilencven százaléka külföldi tulajdonba került, feltétlen előrelépést jelentett, azonban ennek hatásai vélhetően csak több év elteltével teljednek ki.

A működőtőkevonzó-képesség növelése és a nemzetközi termelési rendszer magasabb hozzáadott értékű szférájába való intenzívebb bekapcsolódás érdekében az ország nem kerülheti meg azt az igazságszolgáltatási reformot, amelynek célja leginkább a szerződések kikényszeríthetőségének növelése, a perek átfutási idejének gyorsítása, a hatékony csődszabályozás kialakítása, a cégekkel kapcsolatos adminisztráció csökkentése. Mindezek hiányában nemcsak alacsonyabb tőkeimportra, hanem az egyébként beáramló tőke nem hatékony allokációjára lehet számítani⁴⁰.

A versenyképesség növeléséhez államháztartási reformra is szükség van. A bevételi oldalon kulcselem az olajiparból származó jövedelmektől való függőség csökkentése, az adóalap kiszélesítése. Az elmúlt évek nyersanyag- és olajár-emelkedése e területen kedvező fordulatot hozott. Az előnyök azonban csak akkor ragadhatók meg, ha az így keletkezett többletbevételeket – ellentétben a múltban követett elhibázott stratégiával – a szektor, vagy az infrastruktúra továbbfejlesztésére használják fel (Blecker, 2006).

Kiadási oldalon a legfontosabbnak az oktatásra, a kutatás-fejlesztésre, az innovációra és az infrastruktúrára fordított kiadások növelése tűnik. További deregulációra van szükség a munkaerőpiacon, az energetikai és a telekommunikációs ágazatban is.

Mexikó csak akkor válhat magas hozzáadott értékű árucikkek hatékony termelőjévé, ha az ezeken a területeken elköltött összegek növekednek. Többek között *Gruben (2000)*, *Cypher (2001)*, *Quintín (2002)*, *Lederman–Maloney–Serven (2003)* és az *OECD (2005)* kutatásai is arra utalnak, hogy e téren Mexikó jelentős lemaradásban van a fejlett országokhoz képest és még más, Latin-Amerikai országokhoz viszonyítva is gyenge teljesítményt nyújt. A humántőke-akkumuláció alacsony és egyenlőtlen szintje hozzájárul a jövedelemeloszlás szélsőségeihez és a szegénység konzerválódásához is (lásd például *Birdsall–Londoño–O’Connel, 1998*).

⁴⁰ E területek fontosságát *Bergoeing–Kehoe–Kehoe–Soto (2001)*, *Tornell–Westermann–Martinez (2003)*, (2004) kutatásai is alátámasztják.

Lehetséges, ám megvalósíthatóságát tekintve kétséges stratégiát jelenthet a NAFTA-integráció olyan irányú elmélyítése is, amelyben a fejlett partnerek jelentős transzferekkel segítik elő Mexikó felzárkózását. Elképzelhető a távolabbi jövőben a mélyebb integráció egy vámunió megvalósításával is, ami felszámolná a származási szabályok tranzakciós költségeket emelő rendszerét, azonban ellentétesen hathatna Mexikó diverzifikációs céljával. A pánamerikai regionális integrációs folyamatok kiszélesedése növelheti a régió gazdasági stabilitását, azonban alááshatja az országnak az Egyesült Államok piacán élvezett preferenciáit.

Mexikó az oktatásba és az infrastruktúrába való nagyobb befektetéssel lehet képes olyan tudásintenzív ágazatokat megteremteni, magához vonzani, amelyek jelentősebb túlcordulási (spillover) hatással járhatnak gazdasága számára, csökkentve NAFTA-partnereihez viszonyított fejlődési szakadékát. A kedvezőtlen strukturális és ciklikus helyzet egyszerre történő jelentkezése lehetőséget is jelent az ország számára: megteremtheti a gazdaság szereplőinek a konkrét reformokkal kapcsolatos konszenzusát.

Hivatkozások

- Balassa, B. (1983): *Trade Policy in Mexico*. World Development, 11. évf. 9. sz., szeptember, 795-811.
- Bergoing, R. – Kehoe, P. J. – Kehoe, T. J. – Soto, R. (2002): *A Decade Lost and Found: Mexico and Chile in the 1980s*. Review of Economic Dynamics, 5 évf. 1.sz., január, 166-205.
- Bhagwati, J. (1995): *U.S. Trade Policy: The Infatuation with Free Trade Areas*. Megjelent: Bhagwati, J.–Krueger, A.: *The Dangerous Drift to Preferential Trade Agreements*. The American Enterprise Institute Press, Washington, D.C., 1-18.
- Bhagwati, J. – Greenaway, D. – Panagariya, A. (1998): *Trading Preferentially; Theory and Policy*. Economic Journal, 108. évf. 449. sz., július, 1128-1148.
- Birdsall, N. – Londoño, J. L. – O’Connell, L. (1998): *Education in Latin America: Demand and Distribution are factors that Matter*. CEPAL Review, 66. sz., december, 39-52.
- Blecker, R. A. (1996): *NAFTA, the Peso Crisis, and the Contradictions of the Mexican Economic Growth Strategy*. Working Paper, 3. sz., július, Center for Economic Policy Analysis, New School for Social Research, New York, NY.
- Blecker, R. A. (2003): *The North American Economies after NAFTA: A Critical Appraisal*. International Journal of Political Economy, 33. évf. 3. sz., ősz (megjelent 2005-ben), 5-27.
- Blecker, R. A. (2006): *Macroeconomic and Structural Constraints on Export-Led Growth in Mexico*. Department of Economics Working Paper Series, 2006-05. sz., március, American University, Washington, D.C.
- Bueno, G. M. – Poulson, B. W. (1990): *Trade and Development Policy in Mexico in the Context of North American Economic Relations*. North American Review of Economics and Finance, 1. évf. 2. sz., ősz, 187-203.
- Castillo, R. A. – Díaz-Bautista, A. – Fragoso Pastrana, E. (2004): *Sincronización entre las economías de México y Estados Unidos: el caso del sector manufacturero*. Comercio Exterior, 54. évf. 7. sz., július, 620-627.
- CBO (2003): *The Effects of NAFTA on U.S.–Mexican Trade and GDP*. Congress of the United States, Congressional Budget Office.
- Chammartín, G. M-F. (2004): *El impacto de la liberalización del comercio y la inversión sobre las condiciones laborales, el empleo y los salarios en México, 1985-2000*. Ph. D. tézis, Instituto de Altos Estudios Internacionales, Université de Genève, Genf.
- Chenery, H. B. (1980): *Interactions Between Industrialization and Exports*. American Economic Review, 70. évf. 2. sz., május, 281-287. Papers and Proceedings of the Ninety-Second Annual Meeting of the American Economic Association

- Chiquiar, D. – Ramos-Francia (2005): *Trade and Business-Cycle Synchronization: Evidence from Mexican and U.S. Manufacturing Industries*. North American Journal of Economics and Finance, 16. évf. 2. sz., augusztus, 187-216.
- Clavijo, F. – Valdivieso, S. (2000): *Reformas estructurales y política macroeconómica: El caso de México*. CEPAL, Serie Reformas Económicas, 67. sz. LC/L.1374, május, Santiago de Chile.
- CNIME (2005): *Entorno Maquilador*. 5. évf., 72. sz., december 15., Consejo Nacional de la Industria Maquiladora de Exportación, A. C.
- Cuevas, A. – Messmacher, M. – Werner, A. (2003): *Macroeconomic Synchronization between Mexico and its NAFTA Partners*. Kézirat, World Bank.
- Cuevas, A. – Messmacher, M. – Werner, A. (2005): *Foreign Direct Investment in Mexico since the Approval of NAFTA*. World Economic Review, 19. évf. 3. sz., 473-488.
- Cypher, J. M. (2001): *Developing Disarticulation in within the Mexican Economy*. Latin American Perspectives, 28. évf. 3.sz., május, 11-37.
- Dollar, D. – Kraay, A. (2004): *Trade, Growth and Poverty*. Economic Journal, 114. évf. 493. sz., február, F22-F49.
- Dornbusch, R. – Edwards, S. (1990): *Macroeconomic Populism*. Journal of Development Economics, 32. évf. 2. sz., április, 247-277.
- Dussel Peters, E. (2004): *Liberalización comercial en México: 15 años después*. Documento elaborado para la conferencia internacional „State Reform While Democratizing and Integrating: The Political Economy of Change in Mexico after Fox and NAFTA”, 2004. november 18-19., Notre Dame University, South Bend, Indiana.
- Erdey László (2004): *A nemzetközi termelésmegosztás kereskedelemelméleti magyarázatai és néhány empirikus kutatási eredmény*. Külgazdaság, 48. évf. 7-8. szám, július-augusztus, 38-59.
- Erdey László (2005): *Ágazaton belüli kereskedelem Mexikó és az Egyesült Államok között az európai integrációs tapasztalatok fényében*. Előadás a Munkaerőpiaci és gazdaságpolitikai kihívások az Európai Unióban című konferencián, 2005. november 11., Debreceni Egyetem Közgazdaságtudományi Kar, Debrecen.
- Erdey László (2006): *Is Integration Costly? The NAFTA Experience*. Poster presented at the International Conference on Regional Development in the Romanian-Hungarian Cross-Border Space – From National to European Perspective, július 9, Faculty of Economics and Business Administration, University of Debrecen.
- Fernandez, V. – Kutan, A. M. (2005): *Do Regional Integration Agreements Increase Business-Cycle Convergence? Evidence from APEC and NAFTA*. William Davidson Institute Working Paper, 765. sz., április, University of Michigan Business School.
- Garrido, C. (2002): *Industrialización y grandes empresas en el desarrollo estabilizador, 1958-1970*. Análisis Económico, 17. évf. 35. sz., első félév, 233-267.
- GATT (1993): *Trade Policy Review Mechanism – Mexico*. World Trade Organisation, C/RM/G/35, március, Genf.
- Gould, D. M. (1998): *Has NAFTA Changed North American Trade?* Dallas FED Economic Review, első negyedév, 12-22., Federal Reserve Bank of Dallas.
- Gruben, W. C. (2000): *The Mexican Economy Since the Tequila Crisis*. The Southwest Economy, 6. sz., november-december, 10-12.
- Gruben, W. C. (2001): *Did NAFTA Really Cause Mexico's High Maquiladora Growth?* Center for Latin American Economics, Working Paper CLAE 0301. sz., Federal Reserve Bank of Dallas.
- Ibarra-Yúnez, A.: *Spaghetti Regionalism or Strategic Foreign Trade: Some Evidence for Mexico*. Journal of Development Economics, 72. évf. 2. sz., december, 567-584.
- Kehoe, T. J. (1995): *A Review of Mexico's Trade Policy from 1982 to 1994*. The World Economy, 18. évf. 5. sz., ősz, 135-151.
- Kose, A. M. – Meredith, G. M. – Towe, C. M. (2004): *How Has NAFTA Affected the Mexican Economy? Review and Evidence*. IMF Working Paper, WP/04/59 sz., április, International Monetary Fund
- Krueger, A. O. (1999): *Trade Creation and Trade Diversion Under NAFTA*. NBER Working Paper, 7429. sz., december. National Bureau of Economic Research, Cambridge, MA.
- Krueger, A. O. (2000): *NAFTA's Effects: A Preliminary Assessment*. The World Economy, 23. évf. 6. sz., június, 761-775.

- Lederman, D. – Maloney, W. – Serven, L. (2003): *Lessons from NAFTA for Latin America and the Caribbean Countries: A Summary of Research Findings*. Advance Edition. The World Bank, december.
- López-Córdova, E. (2002): *NAFTA and Mexico's Manufacturing Productivity: An Empirical Investigation Using Micro-Level Data*. Kézirat, Inter-American Development Bank, Washington, D.C.
- Lustig, N. (1998): *Mexico: The Remaking of an Economy*. 2. kiadás. Brookings Institution Press, Washington, D.C.
- Máttar, J. – Moreno-Brid, J. C. – Peres, W. (2002): *Foreign Investment in Mexico after Economic Reform*. Serie de estudios y perspectivas, 10. sz, július. Sede Subregional de la CEPAL en México, Mexikóváros.
- Moreno-Brid, J. C. (1999): *Reformas macroeconómicas e inversión manufacturera en México*. Serie Reformas Macroeconómicas, 47. sz., december. LC/L.1292. CEPAL, Santiago de Chile
- Moreno-Brid, J. C. – Ros, J. (2004): *Mexico's market reforms in historical perspective*. CEPAL Review, 84. sz., december, 35-56.
- Moreno-Brid, J. C. – Ruiz Nápoles, P. – Rivas Valdivia, J. C. (2005): *NAFTA and the Mexican Economy: A Look Back on a Ten-Year Relationship*. The North Carolina Journal of International Law and Commercial Regulation, 30. évf. 4. sz., nyár, 997-1023.
- Moreno-Brid, J. C. – Santamaría, J. – Rivas Valdivia, J. C. (2005): *Industrialization and Economic Growth in Mexico after NAFTA: The Road Travelled*. Development and Change, 36. évf. 6.sz., november, 1097-1119.
- Navia, P. – Velasco, A. (2003): *The Politics of Second-Generation Reforms*. Megjelent: Kuczynski, P.-P.–Williamson, J. (2003): *After the Washington Consensus: Restarting Growth and Reform in Latin America*. Institute for International Economics, Washington, D.C., 265-303.
- OECD (1992): *OECD Economic Surveys: Mexico, 1991/1992*. OECD, Párizs.
- OECD (1998a): *OECD Economic Surveys: Mexico, 1997-1998*. OECD, Párizs.
- OECD (1999): *OECD Economic Surveys: Mexico, 1998-1999*. OECD, Párizs.
- OECD (2000c): *OECD Economic Surveys: Mexico, 1999-2000*. OECD, Párizs.
- OECD (2002d): *OECD Economic Surveys: Mexico, 2001-2002*. OECD, Párizs.
- OECD (2003b): *OECD Economic Surveys: Mexico, 2002-2003*. OECD, Párizs.
- OECD (2005): *OECD Economic Surveys: Mexico, 2002-2003*. OECD, Párizs.
- Oficina de la Presidencia para Políticas Publicas (2005): *El Quinto Informe de Gobierno del C. Presidente Constitucional de los Estados Unidos Mexicanos, Vicente Fox Quesada*. Mexikóváros.
- Ortiz, Guillermo – Solís, Leopoldo (1980): *Tipos de Cambio Flotantes y Desliz Cambiario: Las Experiencias de Algunos Países en Desarrollo*. Documentos de Investigación, 17. sz., január, Banco de México, Mexikóváros.
- Pacheco-López, P. (2005): *The Effects of Trade Liberalization on Exports, Imports, the Balance of Trade, and Growth: The Case of Mexico*. Journal of Post Keynesian Economics, 27. évf. 4. sz., nyár, 595-619.
- Pacheco-López, P. – Thirlwall, A. P. (2004): *Trade Liberalisation in Mexico: Rhetoric or Reality*. Banca Nazionale del Lavoro Quarterly Review, 229. sz., június, 141-167.
- Quintin, E. (2002): *Is Mexico Ready to Roar*. The Southwest Economy, 5. sz., szeptember-október, 2-4.
- Ramales Osorio, M. C. (2003): *La Política Económica del "Desarrollo Compartido" (1971-1976) Ineficiencias Estructurales y Patrón de Acumulación*. GRUPO EUMED.NET de la Universidad de Malaga.
- Romalís, J. (2005): *NAFTA's and CUSFTA's Impact on International Trade*. NBER Working Paper, 11059. sz., január, National Bureau of Economic Research, Cambridge, MA.
- Sachs, J. D. (1989): *Social Conflict and Economic Populism in Latin-America*. NBER Working Paper, 2897. sz., március, National Bureau of Economic Research, Cambridge, MA.
- Santos-Paulino, A. – Thirlwall, A. P. (2004): *The Impact of Trade Liberalisation on Exports, Imports and the Balance of Payments of Developing Countries*. Economic Journal, 114. évf. 493. sz., február, F50-F72.
- Schiff, M. – Wang, Y. (2003): *Regional Integration and Technology Diffusion – The Case of North America Free Trade Agreement*. World Bank Policy Research Working Paper, 3132. sz., szeptember, Washington, D.C.
- Ten Kate, A. (1992): *Trade Liberalization and Economic Stabilization in Mexico: Lessons of Experience*. World Development, 20. évf. 5. sz., május, 659-672.

- Ten Kate, A. – De Mateo Venturini, F. (1989): *Apertura Comercial y Estructura de la Protección en México*. Comercio Exterior, 39. évf. 6. sz., június, 497-511.
- Tornell, A. – Westermann, F. – Martínez, L. (2003): *Liberalization, Growth, and Financial Crises: Lessons from Mexico and the Developing World*. Brookings Papers on Economic Activity, 2. sz., 1-112.
- Tornell, A. – Westermann, F. – Martínez, L. (2004): *NAFTA and Mexico's Less-Than-Stellar Performance*. NBER Working Paper, 10289. sz., február, National Bureau of Economic Research, Cambridge, MA.
- Torres, A. – Vela, O. (2003): *Trade Integration and Synchronization Between the Business Cycles of Mexico and the United States*. North American Journal of Economics and Finance, 14. évf. 3. sz., december, 319-342.
- UNCTAD (2006): *Trade and Development Report – Global Partnership and National Policies for Development*. ENSZ, New York és Genf.
- USITC (1997): *The Impact of the North American Free Trade Agreement on the U.S. Economy and Industries. A Three-Year Review*. USITC Publication 3045. sz. U.S. International Trade Commission.
- Waldkirch, A. (2003b): *The New Regionalism and Foreign Direct Investment: The Case of Mexico*. Journal of International Trade and Economic Development, 12. évf. 12. sz., 151-184.
- Winters, L. A. (2004): *Trade Liberalisation and Economic Performance: An Overview*. Economic Journal, 114. évf. 493. sz., február, F4-F21.
- World Bank (1999b): *Global Development Finance 1999*. Március. The World Bank Group, Washington, D.C.
- WTO (1997): *Trade Policy Review of Mexico*. World Trade Organization, Genf.
- WTO (2002): *Trade Policy Review of Mexico*. World Trade Organization, Genf.

